

Významné životné jubileum akademika Andreja Siráckeho

V SLUŽBÁCH VEDY, REVOLÚCIE A SOCIALIZMU

VLADIMÍR CIRBES, Ústav filozofie a sociológie SAV, Bratislava

CIRBES, V.: In Service of Science, Revolution and Socialism. *Filozofia* 35, 1980, No. 6, p. 601—612

In the paper dedicated to the 80th birthday of A. Sirácky the results of his scientific work are appraised.

In view to the solved tasks A. Sirácky's work focuses, most of all, upon philosophical and sociological problems; he also permeates into a number of adjoining regions: he touches ethical, cultural issues, problems of criticism of religion and he contributes to theoretical foundations of scientific atheism, he further deals with topical problems of contemporary development of science, above all, integrative processes, complex interdisciplinary researches of social processes, theoretical questions of biology, psychology, pedagogy etc.; Sirácky also pays attention to a wide range of ideological and political problems, connected with the development of socialism and the world revolutionary process.

Akademik Andrej Sirácky patrí k tým významným osobnostiam nášho vedeckého a kultúrneho života, ktorých dielo je stelesnením vnútornej, zmysluplnej jednoty teoretickej aktivity, pedagogickej, propagandistickej, kultúrno-osvetovej, verejno-politickej a vedecko-organizátorskej činnosti; činnosti, východiskom ktorej bol vždy zreteľ na záujmy revolučného robotníckeho hnutia; činnosti, cieľom ktorej bola aktívna účasť na riešení aktuálnych problémov a potrieb boja robotníckej triedy proti kapitalizmu a za víťazstvo socializmu.

V tvorbe A. Siráckeho sa preto vždy zákonite odrážali významné spoločenské problémy v celej ich zložitosti a protirečivosti, problémy, pred riešením ktorých robotnícka trieda a pokrokové sily spoločnosti, v ktorej žil a pôsobil, stáli. Platí to v zásade už pre jeho prvé literárne práce s výrazným sociálnym aspektom a prvé vedecké štúdie zo začiatku dvadsiatych rokov, uverejňované počas vysokoškolského štúdia v Prahe, na stránkach Pravdy chudoby, Mladého Slovenska a najmä v časopise DAV, ktoré charakterizuje úsilie o hľadanie vlastnej cesty v poznávaní sveta, ľudí a spoločnosti, spojené so štúdiom a propagáciou ideového odkazu klasikov marxizmu-leninizmu. Platí to o jeho publicistickej, kultúrno-osvetovej a pedagogickej činnosti z obdobia tridsiatych a prvej polovice štyridsiatych rokov, ktorou v ťažkých podmienkach monarchofašistického režimu v Juhoslávii a počas vojny aj v hortyovskom Maďarsku vyslovoval svoj odpor voči fašizmu a presvedčenie o jeho porážke. Po rozbití Československa v časopise Národná jednota napísal: „Neod-

dávame sa zúfalstvu. Vieme, že to nie je koniec. Mapa Európy nie je ešte definitívna. Praskne raz aj os a potom Hradčany a Bratislava budú zase naše.“ (1)

A v plnej miere to platí o jeho rozvinutej vedeckej tvorbe a celej mnohostrannej činnosti po roku 1948, kedy prichádza trvale na Slovensko a svoju aktivitu nerozlučne spája s riešením úloh revolučnej socialistickej prestavby našej spoločnosti.

Obhajoba princípu dialektickej jednoty teórie a praxe vôbec a princípu jednoty vedy, ideológie a politiky osobitne a uplatňovanie týchto princíпов vo vlastnej vedeckej tvorbe je príznačnou črtou vedeckej práce A. Siráckeho. „Išlo a ide aj dnes o to, ako sa *špecifická funkcia* myslenia (teórie, filozofie, vedy) môže a musí včleniť do *objektívne a zákonnite* prebiehajúcich historicko-spoločenských procesov. Toto prenikanie myšlienky (teórie) do praxe je *stály* proces, ktorý sa môže úspešne rozvíjať len rešpektovaním dialektických súvislostí *objektívnej nevyhnutnosti* a tvorivej aktivity *subjektu* dejín (robotníckej triedy a komunistických strán).“ (2, s. 66—67)

Celá jeho vedecká činnosť je preniknutá presvedčením, že práca vedca má vždy spoločenský dosah, má výrazný a nezanedbateľný ideový a politický aspekt. „*Zodpovednosť* vedcov v dnešnom svete je veľká a rastie úmerne s napredovaním vedecko-technickej revolúcie. Nikto a tým menej vedec nemôže stáť mimo zápasu za mier a sociálny pokrok na našej planéte.“ (2, s. 93)

Vždy zásadne odmietal stanoviská, smerujúce k oddeľovaniu vedy a filozofie od aktuálnych problémov spoločenského pokroku, bojoval proti ľahostajnosti vedca k využívaniu výsledkov jeho práce v spoločensko-politickej praxi.

Zrelú vedeckú tvorbu A. Siráckeho vyznačuje cieľavedomé a plodné úsilie o tvorivé rozpracúvanie svetonázorových a metodologických princíпов marxizmu-leninizmu, a to v úzkej spojitosti s riešením konkrétnych otázok rozvoja súdobej vedy a problémov socialistickej spoločnosti. V rade statí z rôznych aspektov rozvíja myšlienku, že nijaká spoločenská veda, ak má vedecky interpretovať nové, zložité javy a procesy v ich protirečovom vývine a ak má slúžiť rozvoju socialistickej spoločnosti, nemôže stáť mimo teórie a systému marxizmu-leninizmu. Z toho logicky vyplýva požiadavka zásadnej kritiky buržoázných filozofických, sociologických a iných koncepcií rovnako ako požiadavka straníckosti, angažovaného hodnotenia spoločenských javov z pozícií základných záujmov robotníckej triedy.

Tvorivý prístup k riešeniu aktuálnych problémov rozvoja filozofie a vedy a rozvoja spoločnosti v duchu základných svetonázorových a metodologických princíпов marxizmu-leninizmu; úzke spájanie vedeckej práce so spoločenským životom, s politikou a ideológiou; angažovaný stranícky prístup k hodnoteniu spoločenských javov a procesov; bojovnosť a nezmieriteľnosť s buržoáznymi ideovoteoretickými koncepciami;

rozhladenosť v problematike spoločenských vied a široké vedecké a kultúrne záujmy; schopnosť hlbokej teoretickej analýzy a zovšeobecňovania konkrétneho materiálu pri rešpektovaní dialektickej jednoty teórie a empirie — tak možno stručne charakterizovať základné črty vedeckej tvorby A. Siráckeho.

Z hľadiska riešených tém sústreďuje sa vedecká tvorba A. Siráckeho najmä na problematiku filozofie a sociológie; zasahuje však významne aj do radu ďalších oblastí; zahrňuje problémy etické, problémy kultúry a umenia, kritiku náboženstva a prínos k teoretickým základom vedeckého ateizmu; dotýka sa aktuálnych otázok rozvoja súčasnej vedy, najmä integračných procesov, komplexných interdisciplinárnych výskumov spoločenských procesov, teoretických otázok biológie, psychológie, pedagogiky a podobne; orientuje sa na široký okruh ideovopolitickej problematiky rozvoja socializmu a svetového revolučného procesu.

Táto široká záujmová škála vedeckej činnosti A. Siráckeho je nielen svedectvom jeho rozsiahlych odborných znalostí a teoretických schopností, ale je súčasne najvýraznejším dokladom jeho citlivého vzťahu k živým problémom revolučného hnutia a zákonitým dôsledkom sústavnej aktívnej účasti v spoločensko-politickom a ideologickom živote.

Jedine vo svetle týchto skutočností možno náležite pochopiť a oceňiť závažnosť diela A. Siráckeho pre rozvoj marxisticko-leninského teoretického myslenia a miesto a význam tohto diela v zápasoch našej komunistickej strany, robotníckej triedy a ľudu za vybudovanie a rozvíjanie socialistickej spoločnosti.

*

Za prvé významné dielo A. Siráckeho sa všeobecne pokladá dielo *Umierajúca civilizácia*, vydané r. 1946 v Petrovci. Kniha vyvolala živý ohlas aj v Čechách a na Slovensku, pretože obsahovala ostrú kritiku buržoáznej spoločnosti, jej ideológie, vedy a kultúry a závery prognostického charakteru, týkajúce sa procesu rozpadu triednej spoločnosti v jej poslednej fáze (forme) — kapitalizmu, ktorý v ideologickej oblasti charakterizuje ako „agóniu zapadajúceho sveta mysticizmu a nadprirodzenosti“. (3, s. 16)

Preto je prirodzené, že dielo sa stretlo so zjavnou nevoľou v reakčnej tlači (napr. v denníku Demokratickej strany Čas), avšak pokroková, najmä komunistická tlač ho hodnotila ako dielo marxisticky nekompromisné, ofenzívne, vyznačujúce sa prenikavým rozborom podstaty kapitalistickej kultúry a novými pohľadmi do kultúrnej problematiky v širokom zmysle slova. Analýza kultúry ako spoločensko-historickej kategórie, jej materiálnych podmienok i ideologickej tvárnosti, analýza triednej povahy buržoáznej demokracie, kritika ideovej orientácie a metodologických základov buržoáznej vedy a filozofie a rad ďalších úvah obsiahnutých v diele má aj pre dnešok aktuálny význam. Sám autor sa

v ďalších rokoch k tejto problematike vracal a na základe štúdia nových historických skutočností jej poznanie prehĺbil a obohatil o nové závery.

Prvé práce, ktoré A. Sirácky publikoval po príchode na Slovensko a ktoré spadajú približne do obdobia päťdesiatych rokov, dotýkajú sa troch základných problémových okruhov.

Je to, po prvé, problematika etiky a humanizmu, ktorá tvorí predmet úvah v knihe *Kultúra a mravnosť* (SAVU 1949). Práca, za ktorú autor dostal národnú cenu, analyzuje otázky kultúry a mravnosti v ich spoločensko-historickom a triednom kontexte. Kultúru definuje ako sociálno-duchovnú kategóriu odrážajúcu úroveň výrobných síl a výrobných vzťahov a sociálnu štruktúru, ako syntetický výraz dosiahnutej výšky hmotných výtvarných a myšlienkových a mravných hodnôt. (4, s. 87)

Objasňuje vzťahy kultúry a mravnosti, proces diferenciacie mravnosti v triednej spoločnosti a jej funkciu v upevňovaní moci vládnucej triedy. Záverečná časť práce, týkajúca sa úlohy ľudových mäs a osobnosti, robotníckej triedy a jej predvoja — revolučnej strany — v procese vývinu kultúry a mravnosti ako súčasti celkového historického pohybu, je svojím aktuálnym dosahom zvlášť významná.

Po druhé je to súbor prác, ktoré sa dotýkajú kritiky náboženstva a teórie vedeckého ateizmu a ktoré možno označiť v danom období nášho spoločenského vývoja za priekopnícke práce. Ide najmä o práce *Pôvod prvotných ideológií* (ŠN 1952), *Vznik a vývoj náboženstva* (Osveta 1953), *Klérofaštická ideológia ľudáctva* (SAV 1955), štúdiu *Ku kritike buržoázných teórií o vzniku a podstate náboženstva* (SFČ roč. XI, 1956) a ďalšie články v časopisoch a dennej tlači. Závažnosť týchto prác spočíva jednak v ich prínose k marxistickému teoretickému objasneniu vzniku a podstaty náboženstva a koreňov jeho prežitkov, jednak v tom, že poskytli bohatý argumentačný materiál pre boj proti náboženským poverám, klerikalizmu a rôznym odrodám idealizmu. S výnimkou pasáží, v ktorých autor splatil dobovú daň neblahej kampani proti tzv. buržoáznym nacionalistom na Slovensku, podliehajúc aj určitému nátlaku, mali tieto práce progresívnu teoreticko-poznávaciu i ideologickú funkciu.

Tretí okruh tvorí súbor prác venovaných rôznym aspektom rozvoja *socialistickej vedy a umenia*. V nich A. Sirácky formuluje a analyzuje prevažne problémy a úlohy, s ktorých riešením ako predseda SAV (1955 až 1960) prichádzal do styku. Ide o state a články, predmetom ktorých sú najmä úlohy vedy a umenia v kultúrnej revolúcii, vzťahy vedy a výtvarného k spoločenskej praxi, otázky spolupráce so sovietskou vedou, otázky stratégie a koordinácie rozvoja vedy, problémy ideovej a odbornej prípravy vedeckých pracovníkov a podobne. Možno ich hodnotiť ako iniciatívny prínos autora k riešeniu okruhu problémov, ktoré nastolil proces budovania vedeckovýskumnej základne na Slovensku z ideologického, politického i organizačného hľadiska. Podstatná časť týchto prác je zahrnutá v publikácii *Za socialistickú vedu a kultúru* (SAV 1960).

V šesťdesiatych rokoch sústreďuje A. Sirácky ťažisko svojej teoretickej práce na problematiku marxisticko-leninskej sociológie; nadväzuje na viaceré úvahy, týkajúce sa postavenia a úloh sociológie v našej spoločnosti, predmetu a štruktúry marxistickej sociológie a podobne, ktoré zverejňoval vo svojich štúdiách už v predošlom období.

Aj túto činnosť A. Siráckeho možno právom označiť ako priekopnícku. Veď u nás až do konca päťdesiatych rokov dominovala v podstate tradícia nemarxistickej, pozitivistickej sociológie a vplyv jej predstaviteľov (Bláha, Král, J. L. Fischer, Štefánek, Hirner a i.) bol silný. Okrem toho aj v radoch marxisticky orientovaných pracovníkov existovalo mnoho nejasností a otvorených otázok okolo predmetu sociológie, jej postavenia v systéme vied, jej vzťahu k marxizmu-leninizmu atď. A navyiac mnohí pracovníci vedeckého frontu nekriticky preberali koncepcie a metodologické princípy západnej buržoáznej sociológie a v krízovom období prešli k otvoreným pokusom revidovať z týchto pozícií marxisticko-leninskú teóriu (najmä historický materializmus a vedecký komunizmus).

Zostane trvalou zásluhou A. Siráckeho, že podrobil kritike buržoázne sociologické koncepcie a najmä to, že sa podujal na zložitú úlohu rozpracovať a prebojovať chápanie sociológie ako marxisticko-leninskej vedy o spoločnosti, ako teoreticko-empirickej vedy o spoločnosti, ktorej filozofickým základom je historický materializmus. Tejto problematike venoval dve základné práce: *Sociológia. Teória, metódy, problémy* (SAV 1966) a *Sociológia a integrácia vied* (VPL 1968) a z iného zorného uhla sa k nej vracia aj v syntetickej práci *Sociálny svet človeka*. Treba sem, pravda, priradiť rad štúdií v zborníkoch a časopisoch, napr. štúdie: *Bez marxistickej sociológie sa nezaobídeme, O vzťahu filozofie a sociológie, Lenin a revolučná teória spoločnosti, Lenin a marxistická sociológia, O vzťahu sociológie a ideológie, C. Wright Mils a angažovaná sociológia, Hraničné problémy vnútri marxizmu-leninizmu, Dialektická jednota teórie a empirie* a iné, publikované v rokoch 1956—1979.

Vychádzajúc z chápania marxisticko-leninskej sociológie ako všeobecnej vedy o spoločnosti, ktorej predmetom sú sociálne javy a vzťahy v totalite, zdôvodňuje A. Sirácky aj svoje stanovisko k metodológii výskumu sociálnych javov. Ústrednou myšlienkou je, že marxisticko-leninská sociológia má svoj metodologický základ v historickom materializme a svoje metódy a techniky musí rozvíjať v súlade s touto metodológiou. Z toho logicky vyplýva odmietnutie úzkeho empirizmu, jednostranného formalizmu či psychologizmu pri výskume sociálnych javov a procesov a pri analýze a hodnotení jeho výsledkov.

V súbore prác, ktoré sú výsledkom vedeckej činnosti A. Siráckeho v šesťdesiatych rokoch, analyzujú sa najmä základné aktuálne problémy rozvoja našej socialistickej spoločnosti s osobitným zreteľom na úlohy výstavby rozvinutého socializmu. Sú to filozofické, resp. filozoficko-sociologické práce, v ktorých autor skúma otázky dialektiky vývoja

socialistickej spoločnosti, revolučnej úlohy robotníckej triedy a vedúcej úlohy komunistickej strany, socialistickeho spôsobu života, slobody, demokracie a ľudských práv, rozvoja človeka, humanizmu, kultúry a morálky. Ide o teoretické práce, ktoré bezprostredne reagujú na požiadavky doby, problémy revolučnej praxe, viažu sa na závažné vnútorné i medzinárodné ideovopolitické procesy, pomáhajú prebojovať realizáciu politickej línie XIV. a XV. zjazdu KSČ v nadstavbovej sfére spoločenského vývoja.

Táto orientácia je ťažisková; A. Sirácky však publikuje súbežne úvahy z oblasti teórie marxizmu-leninizmu, marxisticko-leninskej filozofie a kriticky analyzuje buržoázne a revizionistické smery a teórie.

Okrem početných štúdií a článkov, uverejnených v našich a zahraničných časopisoch, prezentuje výsledky svojej vedeckej práce z tohto obdobia v troch publikáciách: *Problémy a perspektívy socializmu* (Pravda 1972), *Sociálny svet človeka* (VEDA 1974), *Doba a myslenie* (Pravda 1979).

Publikácia *Problémy a perspektívy socializmu*, odmenená národnou cenou SSR, je výberom zo statí, ktoré A. Sirácky vypracoval a uverejňoval na prelome šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov. Zahrňuje štyri problémové okruhy, týkajúce sa ideovoteoretického dedičstva V. I. Lenina, vývoja marxistického myslenia na Slovensku za predchádzajúcich päťdesiat rokov, vzťahov inteligencie k robotníckej triede a procesu socialistickej revolúcie a socialistickej výstavby v Československu.

State napísané pri príležitosti 100. výročia narodenia V. I. Lenina objasňujú hlboký a mnohostranný význam jeho diela a celej činnosti pre dnešok a zajtrašok. Autor zdôrazňuje nevyhnutnosť *komplexného* prístupu k hodnoteniu diela a činnosti V. I. Lenina a z tejto pozície podrobuje kritike koncepcie rôznych tzv. marxológov a predstaviteľov revizionizmu, ich úzke, jednostranné a skreslené interpretácie podstaty a významu leninizmu. Autorova koncepcia vychádza — v súlade s dokumentami ÚV KSSZ — z chápania leninizmu ako ďalšej etapy rozvoja marxizmu. Leninovo dielo interpretuje „ako teóriu a prax, ako *dialekticko-materialistické poňatie sveta, v centre ktorého je revolučná premena spoločnosti*“ (5, s. 15) Autor právom vyzdvihuje základnú skutočnosť, že Leninove teoretické diela (z oblasti filozofie, ekonómie, sociálnej teórie, štátu a práva, atď.) tvoria logicky skĺbený systém, nerozlučne spojený s jeho praktickou revolučnou činnosťou. State prehlbujú poznanie svetonázorového a metodologického významu leninizmu pre vedecké skúmanie a poznávanie zložitých, protirečivých javov spoločenskej skutočnosti, objasňujú význam leninského odkazu pre pochopenie zmyslu a špecifiky spojenia filozofie a vedy s politikou a ideológiou a kladú dôraz na tvorivý prístup k Leninovmu dielu.

Druhý okruh problémov, v ktorom autor analyzuje vývoj marxistického myslenia na Slovensku, je stručným, ale koncentrovaným pohľadom na základné obdobia tohto vývoja, a to v spojitosti s politickými

a ekonomickými, sociálnymi a ideologickými zápasmi Komunistickej strany Československa. Ide nesporne o pozitívny, konštruktívny príspevok k spracovaniu dejín marxistického myslenia u nás. Osobitne treba oceniť autorovo úsilie vystihnúť niektoré momenty, dôležité pre pochopenie príčin našej spoločensko-politickej a myšlienkovvej krízy v rokoch 1968—1969 a účasti nášho filozofického a spoločenskovedného myslenia na tejto kríze. Autor sa aj v tejto súvislosti vracia k svojej, často prízvukovanej myšlienke, že „filozofia sa má vyvíjať z *vlastných zdrojov*, z potrieb prehlbujúceho a diferencujúceho sa myslenia, ale nemenej dôležité je aj to, aby *filozofické myslenie vychádzalo z potrieb a cieľov socialistickej spoločnosti a aby aj to jej „najabstraktnejšie“ poznávanie zapadalo do kontextu socialistickeho vývoja*“. (5, s. 128) A to, prirodzene, neplatí len pre filozofické myslenie, ale aj pre marxistické myslenie v spoločenských vedách vôbec.

Analýza problematiky vzťahov inteligencie k robotníckej triede a vzťahov KSČ k socialistickej inteligencii má historickú i filozoficko-sociologickú rovinu. Vychádzajúc z rozboru dejinného poslania robotníckej triedy a komunistickej strany, kritizuje A. Sirácky ilúzie o úplnej nezávislosti a „vlastnej kompetencii“ inteligencie v spoločensko-politickom dianí a zdôvodňuje ústrednú myšlienku, že inteligencia môže splniť svoje poslanie v rozvoji socializmu len vtedy, ak vnútorne zrastie s revolučným robotníckym a komunistickým hnutím, len ak si je vedomá toho, že „jej budúcnosť, ako aj budúcnosť celého sveta spočíva v sile a v pevnej jednote politicky organizovaného hnutia svetového proletariátu“. (5, s. 174)

Posledná časť úvah autora je (okrem úvah o problematike človeka z hľadiska sociológie, ktoré autor podstatne rozvinul v práci *Sociálny svet človeka*) myšlienkovve podnetným pokusom načrtnúť z marxisticko-leninských pozícií možnosti vedeckého predvídania sociálneho vývoja (sociálneho prognózovania). V polemickej konfrontácii s niektorými teóriami „predvídania budúcnosti“ buržoázných filozofov a sociológov dokazuje, že „predpokladom vedeckej prognostiky je znalosť zákonov spoločenského vývoja a správne určenie *úlohy a rozsahu* aktivity spoločenských progresívnych síl... Len prekonaním metafyzickej priepasti medzi *poznáním a akciou* je daná možnosť predvídania smeru sociálneho vývinu.“ (5, s. 219) I keď, podľa názoru autora, pre pôsobenie nepredvídaných faktorov „*pravdepodobnosť predvídania vývinových tendencií* a udalostí bude klesať smerom od všeobecného k jednotlivému“, možno na základe dialektickej analýzy mnohostranných a protirečivých prúdov a tendencií dneška dospieť k jednoznačnému záveru, že v boji progresívnych a regresívnych síl sa „*komunizmus ajfirmuje ako vývinový smer a integračný princíp budúceho ľudstva dnes ešte rozdeleného*... Symptómy hlbokvej a všeobecnej krízy a neriešiteľných rozporov charakterizujú kapitalizmus, kým komunizmus predstavuje budúcnosť *vedecky organizovanej ľudskej spoločnosti*.“ To, v akej konkrétnej podobe a

v akom čase sa táto všeobecná historická tendencia (lína, smer) bude v budúcnosti uplatňovať, závisí v rozhodujúcej miere od intenzity pôsobenia progresívnych síl všeobecne a tempa a intenzity upevňovania socialistickej integrácie osobitne. Nekatastrofické riešenie obrovského komplexu problémov, ktorými dnes ľudstvo žije, uzatvára autor, môže sa dosiahnuť jedine cestou súfáženia oboch protikladných svetových systémov na poli ekonomickom, politickom a ideologickom, ktoré môže byť previerkou „dejinných hodnôt“. (5, s. 220—224)

Práca *Sociálny svet človeka*, za ktorú bol autor pocrtený Štátnou cenou K. Gottwalda, zaujíma v jeho vedeckej tvorbe osobitné postavenie. Predstavuje totiž (spolu s viacerými, s problematikou knihy korešpondujúcimi štúdiami, publikovanými časopisecky) istú syntézu predchádzajúcej filozoficko-sociologickej tvorby A. Siráckeho, a to v oblasti vzťahov človeka a spoločnosti (individuálneho a sociálneho), ktorej vo svojej vedeckej činnosti venoval takmer nepretržitú pozornosť. Už v jednej z prvých úvah *O takzvanom „rozpore“ individua a spoločnosti*, uverejnenej v časopise DAV, kritizuje buržoázne teórie o „nezmeniteľnej ľudskej prirodzenosti“ a opierajúc sa o názory Marxa a Engelsa, zdôrazňuje, že človek sa vyvíja „pod vplyvom objektívnych pomerov, prostredia, výrobných vzťahov, daného sociálneho a právneho poriadku, výchovy, rodinných pomerov, školy a pod.“ (6) Preto „jednotlivca nemôžeme stavať proti spoločnosti, lebo je organickým produktom a členom kolektívu“; jedine socialistická spoločnosť môže však zharmonizovať záujmy jednotlivca a kolektívu.

K problematike sa znovu vracia v súvislosti s nárokmi, ktoré rozvoj socialistickej spoločnosti na formovanie socialistickeho človeka, jeho osobnosti, kladie (viď napr. state *K otázke formovania socialistickeho človeka* [FČ, 1953, č. 1—2], *Sociologický pohľad na problém človeka* [Pravda, 28. 12. 1966], *Človek a svet* [Nové slovo 1971, č. 29], *Niet ľudskeho sveta bez ľudí* [Nové slovo, 1974, č. 1], *Človek (osobnosť), kultúra a morálka* [Filozofia, 1973], *Základy marxistického humanizmu* [Nová mysl, 1976] a i.)

Je to však predovšetkým uvedená analyticko-syntetická práca *Sociálny svet človeka*, ktorá svojou vedeckou, koncepcne-systémovou a najmä teoreticko-metodologickou hodnotou predstavuje v riešení danej problematiky rozhodujúci prínos, a to tak pokiaľ ide o jej pozitívne rozpracovanie, ako aj pokiaľ ide o kritiku buržoáznych koncepcií, najmä tzv. filozofickej antropológie, scientizmu a existencializmu.

V práci sa autor zaoberá postavením človeka vo svete, jeho humanizáciou, hľadaním a nachádzaním zmyslu života, zápasom o najvyššie hodnoty a dejinné perspektívy a otázkami smerovania k programovej a reálnej integrácii ľudstva. Opierajúc sa o vzťahové súvislosti marxistickej sociológie a filozofických disciplín, objasňuje v širokých dialektických súvislostiach svet človeka, v ktorom sa utvára jeho spoločenská a myšlienková „tvár“, pričom zdôrazňuje, že podať ucelený obraz člove-

ka ako sociálneho tvora je možné len v súčinnosti celého komplexu vied o človeku.

Podľa A. Siráckeho medzi najdôležitejšie úlohy vedeckej sociologickej analýzy i politických úvah patrí zisťovať, „ako sa zmenami v sociálnej štruktúre socialistickej spoločnosti menia aj návyky, city a myšlienky jednotlivcov a ako sa v súvislosti s tým upevňujú pozitívne psychické mechanizmy — a ako sa človek, socialistickej človek začína cítiť doma vo svojom sociálnom svete“. (7, s. 116)

Posudzujúc dejinné poslanie človeka aj v širších než spoločenských súvislostiach (lebo, ako hovorí, „problematika človeka je častou problémom kozmu“), obhaja pozíciu optimistického chápania perspektív človeka. To sa týka aj jeho stanoviska k otázke integrácie ľudstva. „Integrácia ľudstva je dnes len projektom, zajtra však bude »realitou«. V celom tomto zložitom procese integrácie ľudstva bude však najťažším problémom integrovať do neho ľudskú osobnosť človeka dnešnej doby, ktorý aj za priaznivých ekonomických a sociálnych podmienok a pri humannej výchove — len veľmi ťažko prekonáva svoju »nižšiu« (zvieraci) minulosť. Naproti tomu je nepopierateľnou skutočnosťou, že nová, komunistická osobnosť bude sa môcť harmonicky rozvíjať len v novej, socialistickej spoločnosti, v kvalitatívne nových spoločenských vzťahoch. Vo veľkej miere bude to závisieť aj od toho, ako vedy o človeku, predovšetkým filozofia, sociológia a psychológia budú schopné exaktne získanými výsledkami urýchľovať proces integrovania osobnosti do integrovaného sveta.“ (7, s. 177—178)

Posledná knižná publikácia A. Siráckeho *Doba a myslenie* zahrňuje výber zo štúdií, ktoré publikoval v rokoch 1972—1977. Autor v nich zo zásadných, straníckych, marxisticko-leninských pozícií analyzuje a interpretuje zložité ideovoteoretické problémy súčasného vývoja našej spoločnosti, jej sociálno-politického pohybu a jej vedomia, majúc na zreteľi vzrastajúcu úlohu subjektu (komunistickej strany, robotníckej triedy, osobnosti) v rozvoji socialistickej spoločnosti. Aj v týchto úvahách má problematika človeka (individuálneho a spoločenského), najmä v kontexte ideológie, morálky, kultúry a umenia výrazné zastúpenie.

Štúdie obsiahnuté v publikácii sú presvedčivým dôkazom, že riešenie aktuálnych problémov nášho spoločenského vývoja nielenže nezbavuje, ale naopak, stimuluje rozvoj tvorivého marxistického myslenia vo filozofickom, sociologickom či inom spoločenskovednom bádani a je zdrojom účinného pôsobenia teoretickej myšlienky na spoločenskú prax a spoločenské vedomie. Súčasne sú dôkazom, že — povedané slovami autora — „zložité a protirečivé javy rozvoja našej rozvinutej socialistickej spoločnosti môžeme vysvetliť a pochopiť len na základe dôsledného *uplatňovania marxistickej, materialistickej dialektiky*. Pomocou nej ako „univerzálnej metódy“ prenikáme prostredníctvom rozličných historických, logických a empirických foriem a metód k *podstate* spoločenských javov, odhaľujeme ich štrukturálne zložky (od ekonomických až

po „odrazy“ vo vedomí), ich premenlivosť, históriu, podmienenosť, príčiny i následky, ako aj formy súvislostí rozličného druhu.“ (2, s. 12)

Celková charakteristika vedeckého profilu A. Siráckeho vyžaduje zmieniť sa i o pozornosti, ktorú venoval otázkam *vztahu umenia a spoločnosti*.

Stredobodom teoretického záujmu A. Siráckeho v tejto oblasti je skúmanie úlohy umenia v zápase pokrokových síl (robotníckej triedy osobitne) za revolučnú premenu spoločenských pomerov, jeho úlohy v procese humanizácie, v riešení základných sociálno-etických otázok cieľa, zmyslu a hodnôt života človeka. V tejto súvislosti skúma jeho špecifickú funkciu v procese poznávania a osvojovania sveta, jeho vzťahy k filozofii a ideológii a i.

Prvé úvahy o zmysle a význame umenia koncipuje už v začiatkoch svojej revolučnej činnosti. V článku *O proletárskom umení* odmieta umenie pre umenie a zdôrazňuje, že spisovateľ sa musí usilovať o také práce, ktoré napomáhajú „boľavý, ale veľkolepý proces oslobodenia človeka ako symbol víťazstva práce a slobody celého ľudstva“. (8)

Problematiky umenia a spoločnosti dotýka sa aj v práci *Umierajúca civilizácia* (menovite pokiaľ ide o charakter buržoázneho umenia); podrobnejšie však túto problematiku rozpracoval v knihe *Sociológia* (v kapitole „K sociológii umenia“) a v knihe *Sociálny svet človeka* (v kapitole „Zachytenie (obraz) sociálneho sveta človeka vo vede a umení“). Úvahy k nej nachádzame aj v poslednej knižnej publikácii *Doba a myslenie*.

Pri skúmaní úlohy umenia uplatňuje predovšetkým sociologické a gnozeologické hľadisko. Umenie posudzuje ako spoločenský produkt so zvláštnou spoločenskou funkciou (hlavne emociálnou, tvorivou, aktívnou); podčiarkuje, že umenie (skutočne veľké umenie) i keď sa vyznačuje zvláštnym spôsobom poznávania, vnímania, pocítovania a interpretovania reality, je „vždy aj špecifickým procesom integrovania ľudskej osobnosti“, „aktívnou integrujúcou zložkou života“, „výrazom osudových, tragických rozporov danej doby, ale aj víziou, perspektívou, projekciou do budúcnosti“, a „musí sa snažiť zachytiť realitu v celej mnohotvárnosti a protirečivosti“. (9, s. 310—311, 318)

Autor vymedzuje miesto sociologickej analýzy v poznávaní podstaty a funkcií umenia, pokladá ju za kľúč pre pochopenie autora i jeho diela. Zdôrazňuje však, že táto analýza „neobjasňuje komplexnosť a rozmanitosť umeleckej tvorby a estetického „uchopovania“ skutočností vôbec, ... poskytuje len objektívny základ na filozoficko-estetickú analýzu“. (7, s. 120) Preto treba zásadne odmietnuť jednostranný sociologizmus v teórii umenia, ktorý vychádza len zo spoločenského zástoja umelca; rovnako však treba odmietnuť aj teóriu, ktorá zdôrazňuje predovšetkým iracionálne faktory v procese vzniku umeleckého diela.

A. Sirácky správne upozorňuje aj na ontotvorný charakter umeleckej tvorby. „Umelec podobne ako vedec (prírodzene iným spôsobom) vytvára, spolutvorí realitu, vkladá do nej až príliš sub-

jektivizované pocity, postoje a názory. Za určitých podmienok sa jeho subjektívne obrazy (i fantázie, vízie i „chorobné“ sny) „materializujú“, „objektivizujú“ a stávajú sa časťou reality.“ (7, s. 121)

Na základe sociologicko-historickej analýzy dekadencie v umení a umeleckej avantgardy objasňuje rozhodujúci význam *svetonázorovej* orientácie umelca, jeho filozofickej a ideologickej pozície. Tento aspekt je aj predmetom jeho úvahy v štúdiu *Ideológia a umenie*. Píše: „Aby mal umelec spoľahlivý kompas, ktorý ho orientuje v zložitých zvratoch doby, prostredia, ľudí, sociálnych tried a jednotlivcov, musí stáť na pevnej pozícii materialistického svetonázoru, vedeckej ideológie.“ (2, s. 85—86)

Táto časť vedeckej tvorby A. Siráckeho tvorí nielen zreteľahodný príspevok k rozvoju marxistickej teórie umenia; závažným bol a zostáva aj jej spoločensko-politický, ideologický význam vo vzťahu k prebojovaniu princípov kultúrnej politiky strany na našom umeleckom fronte.

Akademik A. Sirácky významne prispel a stále prispieva k rozvoju marxistického myslenia, a to nielen na Slovensku, ale aj v rámci našej republiky i spoločenstva socialistických krajín. Ocenením jeho prínosu k rozvoju marxisticko-leninskej filozofie bolo r. 1977 jeho zvolenie za zahraničného člena Akadémie vied ZSSR.

Dielo akademika Siráckeho vo všetkých jeho vývinových etapách a v celej jeho problémovej členitosti je preniknuté úsilím riešiť zo zásadných, stranických, marxisticko-leninských pozícií aktuálne problémy spoločenského vývoja, zložitú, protirečivú procesy vo svete a podarť nielen vedeckú výpoveď o existujúcej spoločenskej skutočnosti, ale vystihnúť v nej aj základné tendencie jej budúceho vývoja. A pritom vždy mal na zreteli, že poslaním vedeckého pracovníka, ktorý svoj život spojil s revolučným robotníckym hnutím, nie je púha analýza a interpretácia problémov života človeka a spoločnosti, ale aj angažovaná účasť na ich praktickom riešení a teda, podľa jeho slov, povinnosť byť aj aktérom budúcich vekov. „Ide o to“, píše v úvode k svojej knihe *Doba a myslenie*, „aby sa tvorivé marxistické myslenie stalo aktívnou zložkou vývoja. Len takto možno uvoľniť intelektuálne a vôbec produktívne sily našej spoločnosti a vyhnúť sa revizionistickým a vulgarizátorsko-dogmatickým deformáciám.“

Svojím dielom zaujíma akademik A. Sirácky čestné miesto v zápasoch Komunistickej strany Československa za revolučné premeny v živote nášho ľudu, za napĺňanie a rozvíjanie ideálov socialistického humanizmu.

LITERATÚRA

1. Národná jednota, 18. 3. 1939.
2. SIRÁCKY, A.: Doba a myslenie. Pravda, Bratislava 1979.
3. SIRÁCKY, A.: Umierajúca civilizácia. Petrovec 1946.
4. SIRÁCKY, A.: Kultúra a mravnosť. SAVU Bratislava 1949.

5. SIRÁCKY, A.: Problémy a perspektivy socializmu. Pravda, Bratislava 1972.
6. DAV, 1925, č. 2.
7. SIRÁCKY, A.: Sociálny svet človeka. VEDA, Bratislava 1974.
8. Pravda chudoby. 1924, č. 21.
9. SIRÁCKY, A.: Sociológia. Teória, metóda, problémy. SAV, Bratislava 1966.

НА СЛУЖБЕ НАУКИ, РЕВОЛЮЦИИ И СОЦИАЛИЗМА

Владимир Цирбес

В настоящей статье оцениваются результаты научно-исследовательской деятельности академика А. Сирацкого по случаю 80-летия со дня его рождения.

С точки зрения решаемых тем, научное творчество А. Сирацкого сосредоточивается прежде всего на проблематике философии и социологии, однако оно в существенной мере охватывает и целый ряд других областей, в частности этические проблемы, проблемы культуры и искусства, критику религии и разработку теоретических основ научного атеизма. В трудах А. Сирацкого затрагиваются актуальные вопросы развития современной науки, в особенности интеграционные процессы, комплексные междисциплинарные исследования общественных процессов, теоретические проблемы биологии, психологии, педагогики и т. п.; его творчество ориентируется на широкий круг идейно-политической проблематики развития социализма и мирового революционного процесса.

IN DIENSTEN VON WISSENSCHAFT, REVOLUTION UND SOZIALISMUS

Vladimír Cirbes

Der Aufsatz würdigt die Ergebnisse der forschungswissenschaftlichen Arbeit A. Siráckys aus Anlass seines achtzigsten Geburtstages.

Vom Standpunkt der behandelten Themen aus konzentriert sich die wissenschaftliche Arbeit A. Siráckys besonders auf die Problematik der Philosophie und Soziologie; greift aber beachtlich auch in eine Reihe von anderen Bereichen ein; umfasst Probleme der Ethik, Kultur und Kunst, Religionskritik und Beiträge zu theoretischen Grundlagen des wissenschaftlichen Atheismus; betrifft aktuelle Entwicklungsfragen der gegenwärtigen Wissenschaft, besonders Integrationsprozesse, komplexe interdisziplinäre Forschungen von Gesellschaftsprozessen, theoretische Fragen der Biologie, Psychologie, Pädagogik usw.; und orientiert sich auf einen breiten Umkreis ideenpolitischer Problematik der Entwicklung des Sozialismus und des weltrevolutionären Prozesses.